

DUSNÉ A NEJISTÉ SRPNY

Marek Torčík

Románový debut Jakuba Stanjura je výrazný hned dvakrát. Nejenže se autorovi citlivě daří otevírat téma gaslightingu, plíživé formy manipulace, která dokáže v obětech vyvolávat dlouhodobé deprese a již psychologové přiřazují k nejběžnějším formám domácího násilí. Na bezmála dvě stě stranách navíc zručně buduje napětí, rytmizované úderným, místy až básnickým jazykem.

O gaslightingu přitom v českém prostředí až na pár podcastů a publicistic- kých textů zatím příliš slyšet nebylo. Běžně užívaným pojmem se stal až v posledních dvaceti letech, pochází ale už z roku 1944. Ve filmu *Gaslight* s Ingrid Bergmanovou v hlavní roli muž trápí svou ženu pomocí plynových lamp. Tvrdí jí, že si jejich blikání jen představuje — jinými slovy, že jen blázní.

Stanjura v *Srpných* sleduje něco podobného na případu mladé Daniely. Čtenáři ji poprvé potkávají v osmém měsíci roku 2006. Je jí sedmnáct a srpný celý život nesnáší. Jsou horké, dusné a Daniela i okolní svět jsou během nich upatlaní a ztrápení. Hrdinčiny srpný jsou ovšem strašné ještě jinak. Její matka pracuje jako učitelka a přes prázdniny bývá doma, což nevěští nic dobrého. Zatímco Janě, její sestře, se každý srpen všude po těle objevují nevysvětlitelné modřiny, Daniela má zdánlivě méně závažný problém — nevejde se do nových džínů. Náhodou zjistí, že za všechno může právě matka. To ona oblečení naschvál při praní smrskne, ona ubližuje Janě. Daniela s tím matku několikrát konfrontuje, pokaždé se ale setká s rázným odmítnutím a často opravdu není jasné, jestli si to celé nevymyslela. Je nakonec dost možné, že prádlo se srazilo omylem a Janu přece jen něco štíplo.

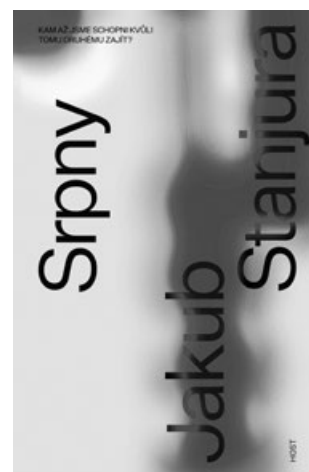
Autor v *Srpných* sleduje hrdinčiny vnitřní pochody a opakování vzorců, které si s sebou životem táhne. Celá kniha je nakonec založená na opakování. Platí to pro jednotlivé události i pro jazyk, který jako zaříkadlo vyvolává stále dokola podobné obraty. Je to totiž právě „rutina, která ji posiluje. Rutina, která ji možná zachrání“. Stanjura svou hrdinku jindy

než v srpnu neukáže a ono opakování mu zpočátku umožňuje pohybovat se přes velké časové úseky, aniž by musel řešit postupný psychologický vývoj. Spíše jen odškrtnává jednotlivé životní etapy. Ze střední školy Danielu přeneše na vysokou, do první práce, až do vztahu se Štěpánem. Jenže vše pronásleduje stejný pocit — Danielina nejistota. Dokonce i vztah se Štěpánem se zpočátku jeví jako opora, postupně je ale jasné, že ani na něm něco nesedí.

Útržkovitost *Srpnů* se brzy slévá do dlouhého, horečného léta. Svět mimo tyto letní měsíce přestává existovat, jako by snad měsíc samotný převzal kontrolu nad Danieliným životem. Těžko říct, jestli jde jen o vedlejší produkt struktury románu, anebo přesně o toto autorovi šlo. Stanjura vypráví ve třetí osobě, jeho pohled ale nic jiného než Danielino nitro nenabízí. Vše se zdánlivě odehrává jen v hrdinčině hlavě. Ostatní postavy jsou neúplné, vystupují pouze v dialozích. Jsou podobně nejisté jako celý Danielin život, který se postupně rozpadá, a z dívky s ambicemi vystudovat školu a napsat román se postupně stává stín.

Jak stárne, matčiny i Štěpánovy manipulace se pro ni stávají čím dál větší záhadou. Proč to dělají? A dělají to vůbec? Začíná pochybovat sama o sobě. Není možné, že se jen dočista zbláznila? Vypadá to, že proti Daniele stojí celý svět, a tak se dívka naučí utíkat do slov. *Srpný* jsou prokládané částmi románu, který Daniela o své rodině píše. Z psaní se pro ni stává terapie. Nebo spíš naděje, že jednou díky psaní pravda vyjde najevo. Tyto „deníkové“ pasáže ale na první pohled nikam nemíří a jejich funkce není příliš jasná. Jde o další subjektivní pohled, nebýt kurzivy, nešlo by je rozeznat od zbytku textu. Mají snad za účel pouze zdůraznit věci a události, které nikdo jiný než Daniela nevidí? Proč by pak sama často pochybovala o tom, co je pravda a co ne?

Nejefektivnější je na *Srpných* obraz dlouhodobě nahlonaného vědomí, které gaslighting v obětech způsobuje. Nejistota prostupuje celý román a postupně přechází i na čtenáře. Kromě zúženého Danielina

Jakub Stanjura
Srpný
Host, Brno 2023
183 stran

pohledu ji Stanjura buduje pomocí pečlivě dávkovaných vět, text štěpí do úsečných odstavců. Snad jen v úvodní kapitole to působí nadbytečně, když láme větu na několik řádků — podobná stylistická cvičení ale ještě nemají takovou psychologickou sílu, jakou nabereou v závěru knihy. Občas se zase autor nevyhne přemrštěným přirovnáním, třeba když Daniela píše, že Štěpán „je jako kus poezie. Provokativní, tísnivý, pulzující“.

Srpný jsou také datované dvakrát: uvádí se letopočet i o kolikátý srpen v Danielině životě jde, což působí zbytečně — v textu chybí rozpoznávací znaky tehdejší doby. Celý příběh by se stejně tak dobře mohl odehrávat i dnes. A možná by časová neurčitost románu i prospěla. Jsou to ale drobnosti, které samotný text příliš nenarušují a nakonec jen dodávají na pocitech nejistoty. V těch jsou ostatně — na debut obdivuhodně vyzrálé — *Srpný* nejsilnější. ●